

Gelderland

Toekomstvisie

Agrarische sector

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Inleiding	3
Uitdagingen	4
Druk op ruimte	4
Maatschappelijke opgaven	4
Voedselprijzen	4
Stikstofcrisis	5
Toekomstperspectief	6
Hoe ziet de toekomst van de landbouw er uit?	6
Kringlooplandbouw	6
Bodem	
Biodiversiteit.....	7
De grootte? Een familiebedrijf!	7
Ondernemen in de agrarische sector	9
Verdienmodel	9
Sociaal ondernemen	9
Innovatie	10
Ons 7 puntenplan	11

Inleiding

Wij zijn als CDA Gelderland trots op onze agrarische sector. Zij levert een belangrijke bijdrage aan onze Gelderse economie. Daarnaast zorgen onze boeren voor een deel van ons voedsel en zijn van grote waarde voor onze samenleving. Ook is de agrarische sector in Gelderland een aanjager op het gebied van innovaties en kennisdeling. Zij zorgen direct en indirect voor een belangrijk aandeel van de Gelderse werkgelegenheid.

Ons landschap is een resultante van eeuwenlange wisselwerking tussen de natuur en mens. Menselijk ingrijpen hebben gezorgd voor de prachtige Veluwe, de uiterwaarden en het waardevolle coulissenlandschap in de Achterhoek. Het CDA ziet het landschap niet als iets statisch. Klimaat- en weersinvloeden, maar ook menselijk ingrijpen hebben het landschap gevormd tot wat het nu is. Ook in de toekomst zal ons landschap veranderen. Dat betekent ook dat de waardevolle elementen beschermd moeten worden. Zo geven we invulling aan het rentmeesterschap.

We hebben onze wereld, de natuur en de cultuur, geërfd van onze (voor)ouders en te leen voor onze kinderen en kleinkinderen, de mensen die na ons komen. Dat vraagt dat we verder kijken dan ons eigen belang en onze eigen tijd. Beheren is niet voldoende. Om een betere samenleving achter te laten zijn creativiteit en innovatie nodig.

Agrariërs zijn van generatie op generatie bij uitstek naast voedselproducenten de landschapsbeheerders. Maar dit doen zij niet alleen. Overheden, maatschappelijke organisaties zijn mede-eigenaar van ons Gelderse landschap. Het landschap is vaak per streek verschillend. Het vertelt veel over de historie en soms ook over de volksaard van de mensen die er wonen. Het landschap heeft pas echt toekomst als het gedragen wordt door haar omgeving, door de samenleving. Vanuit dit collectief belang en eigenaarschap zijn we dan ook gezamenlijk verantwoordelijk voor het behoud en beheer ervan.

Onze agrariërs bevinden zich in een unieke positie. Zij kunnen significant bijdragen aan een oplossing voor een tal van uitdagingen die op onze maatschappij afkomen. Denk hierbij onderhoud van ons kenmerkende landschap, wateropvang, CO2 vastlegging en energieopwekking. Maar ook inzake biodiversiteit, milieudoelstellingen en kwaliteit van natuurwaarden te borgen. Door agrariërs hier een belangrijke rol in te geven, geven we ons mooie Gelderlandse landschap en onze boeren een toekomst waarbij ze koploper kunnen worden in sociaal ondernemen.

Het CDA Gelderland vindt het van belang om samen, met elkaar als samenleving te discussiëren over een te volgen koers voor de toekomst van ons waardevolle buitengebied en de agrarische sector. Dit visiestuk is een aanzet om hierover het gesprek aan te gaan. Een document waarin wij onze visie op de toekomst van de grondgebonden agrarische sector met u delen.

Uitdagingen

Een zekere toekomst van de agrarische sector in Gelderland is niet vanzelfsprekend. Met alle ontwikkelingen de laatste jaren lijkt de toekomst ongewis. De steeds veranderende wet- en regelgeving, ontwikkelingen als fosfor, stikstof, CO2 maken geven een onzeker toekomstperspectief. Het CDA Gelderland wil een duidelijk toekomstperspectief schetsen voor de agrarische sector.

Voldoende gezinsinkomen en investeringsvolume zijn de belangrijkste randvoorwaarden voor ons toekomstig landbouw en landschapsbeleid. Zonder inkomen is er geen ruimte voor duurzame investeringen of innovatie en dus geen toekomst.

Maatschappelijke opgaven

Onze maatschappij heeft diverse opgaven, denk aan waterberging, CO2 opslag, natura2000 doelen, biodiversiteit, woningbouw en energietransitie, die voor een gedeelte gerealiseerd zullen worden op het platteland. Daarnaast verlangt de maatschappij naar het beeld van een agrarische sector die meer met de natuur geïntegreerd is. Deze vraagstukken spelen met name bij de grondgebonden landbouw.

Druk op ruimte

De realisatie van de deze maatschappelijke opgaven geeft ruimtelijke druk. En daarmee financiële druk op de grondmarkt. Overheden willen en moeten democratisch gestelde doelen behalen en investeerders zien hun kans om te investeren in andere dan agrarische activiteiten op het platteland, welke financieel, mede soms door subsidies, rendabeler zijn. Denk bijvoorbeeld aan het realiseren van een zonnepark op landbouwgrond. Daarom is het CDA voorstander van de implementatie van de zonneladder.

Daarnaast wordt de grondprijs¹ opgedreven door externe ondernemers. Deze kopen bedrijven en/of gronden van stoppende boeren als belegging. Hierdoor wordt aankoop van grond om te extensiveren een erg moeilijke opgave voor het agrarische familiebedrijf. Daarnaast leiden Basel IV regels er toe dat banken nog meer gaan financieren op basis van rentabiliteit en liquiditeit en minder op onderpand.² Op basis van de huidige inkomenspositie³ van met name de grondgebonden sectoren, maakt dat de invulling van een veel gehoorde politieke wens van extensivering lastig word.

Voedselprijzen

In 1980 besteden huishoudens in Nederland nog 16% van hun inkomen aan voedsel, in 2011 was dit gedaald tot 11%⁴. De prijs die de boer ontvangt voor zijn producten is, rekening houdende met inflatiecorrectie, gelijk aan midden vorige eeuw. Door specialisatie, schaalvergroting, opbrengstverhoging en intensivering heeft de boer zijn inkomen in stand gehouden. Door de gekozen strategie heeft de agrarische sector een bijdrage geleverd aan de verlaging van de consumentbesteding aan voedsel. En zeker in Gelderland heeft dit gezorgd voor werkgelegenheid. Deze route, gestimuleerd door de overheid, kent echter ook duidelijk een keerzijde. Schaalvergroting is vaak alleen weggelegd voor de meest efficiënt producerende bedrijven. Door banken worden leningen aan boeren immers niet verstrekt op basis van zekerheden, maar op basis van verwacht rendement. Voor een boer betekent dat vaak meer gewassen telen of dieren houden, kortom intensiveren.

---

¹ Kadaster, RVO.nl en Wageningen Economic Research (zie bijlage onderaan dit document)

² Nederlandse Vereniging van Banken (NVB), notitie aan Tweede Kamer over inkomsten en verdienmodel van agrariers (zie aparte bijlage).

³ Addendum notitie NVB Ontwikkeling en spreiding van inkomen (zie aparte bijlage)

⁴ CBS, 'Smakelijk weten', december 2012, p.32

Stikstofcrisis

Het areaal landbouwgrond neemt al sinds de jaren 1950 af, terwijl het aantal dieren toenam tot begin jaren 90. Hierdoor nam ook de ammoniakuitstoot vanuit de agrarische sector fors toe. Ondanks dat er sinds de jaren 90 een ammoniakreductie op de emissie heeft plaats gevonden van 60%⁵, is de huidige stikstofdepositie op veel natura2000 gebieden te hoog⁶. Voor de blijvers in de agrarische sector, met name de dierhouderijen, betekent elke gekozen oplossingsrichting een kostprijsverhoging. Als een veehouder kiest voor een van de huidige technische oplossingen zal schaalvergroting en verdere intensivering door financiers worden gezien als een bewezen terugverdienmodel.

Het CDA Gelderland kiest ervoor om juist die boeren te ondersteunen die kiezen voor een alternatief terugverdienmodel.

Vitaal platteland

Bijna de helft van de Gelderse boeren heeft geen opvolger. Dit heeft gevolgen voor de leefbaarheid van het gebied. Naast zorgen over het onderhoud van het landschap en de sociale samenhang in een plaatselijke gemeenschap, zijn vrijkomende agrarische gebouwen een punt van zorg. Niet toelaatbare activiteiten zoals hennepeteelt bereiken steeds meer ons mooie Gelderse platteland.

Het CDA Gelderland wil dat Gedeputeerde Staten samen met de sector tot een plan van aanpak te komen voor de vrijkomende agrarische gebouwen.

---

⁵ <https://www.clo.nl/indicatoren/nl0183-verzuring-en-grootschalige-luchtverontreiniging-emissies>

⁶ <https://www.clo.nl/indicatoren/nl2045-overschrijding-stikstofdepositie-natuur>

Toekomstperspectief

Hoe ziet de toekomst van de landbouw er uit?

Het CDA Gelderland streeft naar een agrarische sector waarbij het agrarisch bedrijf van de toekomst zich bewust is van zijn omgeving en de maatschappelijke opgaven. Het bedrijf is ondernemend genoeg om de kansen die de maatschappelijke omgeving biedt te pakken. Uitstraling naar zijn omgeving, weidegang, het bijdragen aan biodiversiteit, duurzame energieopwekking, CO₂ opslag en beheer van ons landschap worden als kansen gezien. Deze kansen zullen per onderneming, gemeente en regio anders zijn. Maar kansen zijn er voldoende! Precisielandbouw of een andere vorm van technologische vooruitgang, natuur inclusieve of biologische bedrijfsvoering, het verkorten van de keten, of een combinatie van deze.

Wat het CDA Gelderland betreft zal er, voor ondernemers die meewerken aan de oplossingen van de huidige maatschappelijke opgaven, ook de mogelijkheid moeten zijn om daarvoor betaald te worden.

Want zolang er geen alternatief terugverdienmodel is in de ogen van de ondernemers zal er, mede onder druk van regelgeving, een verdere tweedeling in de agrarische sector ontstaan. Boeren die zich primair richten op de Nederlandse markt en de overige boeren die voor afzet van hun producten afhankelijk zijn van de Europese markt. Het CDA Gelderland is zich bewust dat in de afgelopen jaren meer dan 70% van de landbouwgoederen wordt geëxporteerd. En dat er een verdere schaalvergroting, die ook zichtbaar is in de biologische sector, plaats zal vinden, indien er geen alternatief komt voor schaalvergroting.

De Nederlandse landbouw heeft de afgelopen jaren de politieke opdracht van voedselzekerheid voor een betaalbare prijs voor de consument maximaal uitgevoerd. Meer produceren op minder grond heeft geleid tot meer fysieke ruimte voor bebouwing, verkeer, natuur en financiële bestedingsruimte voor de consument. En de laagste milieubelasting per kilogram product. Echter het heeft ook geleid tot mineralenoverschotten, achteruitgang van het aantal agrarische bedrijven en de biodiversiteit op landbouwgrond, verandering van landschap en een verwijdering tussen producent en consument.

Het is nu tijd voor een omslag. Wij zien toekomst in Europese kringlooplandbouw, bodem- en biodiversiteit en familiebedrijven!

Kringlooplandbouw

Agrariërs zijn al jaren, bijvoorbeeld in de Vruchtbare Kringloop Achterhoek⁷, bezig met kringlooplandbouw. Op deze manier dragen ze actief bij aan een vermindering van de broeikasgasuitstoot, verbetering van de bodemvruchtbaarheid en een efficiënter gebruik van eindige grondstoffen, zoals fosfaat. Echter door het ontbreken van een duidelijke doelstelling op welk niveau de kringloop sluitend moet zijn, mondiaal, groot Europa (Europees continent inclusief Oekraïne) of nationaal ontstaat er een diffuus beeld in de maatschappij over wat kringlooplandbouw is. Het CDA Gelderland pleit voor een duidelijk streefdatum waarbij alle gebruikte grondstoffen voor voeding van graasdieren uit groot Europa komt.

---

⁷ <https://vruchtbarekringloopachterhoek.nl/>

Bodem

De vitaliteit van onze bodems, ook in de landbouw, staat, ondanks alle inspanningen, onder druk. Een slechtere bodemkwaliteit bemoeilijkt de doelstelling van water vasthouden, koolstofopslag, biodiversiteit en landbouwopbrengsten. Het CDA Gelderland is van mening dat sturing op vitaal bodembeleid een maatschappelijk belang is. Waar mogelijk moeten meerdere functies (land- en bosbouw, natuur, water en koolstofopvang) gecombineerd worden. Daarin kan de bodem leidend zijn in het soort functiegebruik. Het CDA Gelderland pleit er voor om projecten te ondersteunen die opbouw van de organische stof in de bodem stimuleren.

Biodiversiteit

In Nederland gaat met name de biodiversiteit van heiden, duinen en agrarisch gebied nog steeds achteruit⁸. In agrarisch gebied is daar de gewaskeuze en manier van telen, onder druk van het economisch systeem, medeoorzaak van. Daarnaast is ook de keuze om beteelde oppervlakte leidend te laten zijn voor regelgeving een stimulans.

Ons Gelders landschap is een resultante van eeuwenlange wisselwerking tussen de natuur en menselijk ingrijpen. Agrariërs zijn in de ogen van CDA Gelderland van generatie op generatie naast voedselproducenten onze landschapsbeheerders. De sleutel van het herstel van de biodiversiteit in agrarisch gebied, ongeveer 60% van ons grondgebied, zal dan ook in samenwerking liggen met agrariërs en andere grondbezitters.

Het CDA Gelderland is voorstander om agrariërs en grondbezitters te ondersteunen, na het succesvolle voorbeeld in de Ooijpolder, die landschapsbeheer als verdienmodel omarmen.

De grootte? Een familiebedrijf!

Verbondenheid en bijdragen aan hun omgeving is iets wat familiebedrijven vanuit hun verantwoordelijkheidsbesef veelal automatisch doen. Het is belangrijk dat een toekomstige generatie voldoende kansen en uitdagingen krijgt, maar ook voldoende politieke zekerheden, waardoor het voeren van een maatschappelijk gewenst agrarisch bedrijf aantrekkelijk blijft. Zodat hun belangrijke bijdrage aan de leefbaarheid van het platteland en het onderhoud van ons cultuurlandschap ook in de toekomst gewaarborgd is.

---

⁸ <https://www.clo.nl/indicatoren/nl2045-overschrijding-stikstofdepositie-natuur>

Ondernemen in de agrarische sector

Verdienmodel

Er zijn tal van maatschappelijke vraagstukken waar de agrarische sector een cruciale rol in kan spelen. We zien dat de beloning nu veel te vaak via de voedselprijs loopt. Wij vinden dat bijdrage aan maatschappelijke problemen ook via die as gefinancierd moet worden. Per opgave dient er een afweging gemaakt te worden of het onderdeel is van het primaire productieproces. Een voorbeeld hiervan is het landschapsbeheer. Dit is een maatschappelijk belang. De kosten hiervan dienen niet via de melkprijs gefinancierd te worden.

Voor deze opgaven dient een goede, wetenschappelijk onderbouwde maatschappelijke kosten-batenanalyse gemaakt. Op basis hiervoor ontvangt de boer een betaling die past bij het werk wat hij doet.

Om dit te organiseren is de overheid aan zet. Wij zien hierin dan ook een belangrijke rol voor de provincie Gelderland weggelegd. Maar niet alleen! De provincie moet hierin samenwerken. Uiteraard met de agrarische sector, maar ook met inwoners van Gelderland, terrein behorende organisatie, financiers, gemeenten, waterschappen en andere belanghebbenden. Hierdoor geven we jonge boeren een lange termijn toekomstperspectief en Gelderland een gezonde, toekomstbestendige agrarische sector.

Toelichting landschapsfonds

5% van de grond in het inrichtingsgebied van de deelnemers wordt gebruikt voor realisatie van landschapselementen, een kwart daarvan wordt gekoppeld aan recreatiedoeleinden. Er worden contracten afgesloten voor een periode van 30 jaar met een kwalitatieve instandhoudingsdoelstelling, de grond blijft agrarisch.

Hierdoor wordt landschapsbeheer een product. De Ooijpolder heeft ons geleerd dat marktconforme vergoedingen een voorwaarde zijn voor succes. De provincie Gelderland moet aanjager worden van een fonds waar ook private partijen en NGO's in deelnemen. Private partijen kunnen worden verplicht om bij te dragen aan het landschapsfonds, door realisatie van 5% landschapselementen of een financiële bijdrage.

(Zie voor meer informatie: <https://www.ooijpolder-groesbeek.nl/>)

Sociaal ondernemen

De agrarische sector kan in de ogen van het CDA Gelderland koploper worden in sociaal ondernemen. Door zelfstandig, of in coöperaties, een heldere maatschappelijke missie te formuleren, met duidelijke impact doelstellingen en daarbij transparant te communiceren over de gemeten resultaten en de bijbehorende financiën.

Toelichting organische stof opbouw fonds

Organische stof is belangrijk voor de bodemvruchtbaarheid, vasthouden van water, bodemleven, vastlegging van CO₂, vastlegging van mineralen en biodiversiteit.

Organische stof opbouw wordt gestimuleerd door niet kerende grond bewerking, vang-nagewas en gebruik van compost en ruige mest in combinatie met weidegang.

Door monitoring kan de opbouw van organische stof worden beoordeeld en beloond.

Bijvoorbeeld als manier om CO₂-uitstoot te compenseren.

Innovatie

In Gelderland zijn veel organisaties op het gebied van landbouw en natuur actief. Met Wageningen University en OnePlanet als middelpunten maar ook een sterk HBO, MBO en groenonderwijs in Gelderland komt al veel kennis samen. Wij vinden dat deze nog meer met agrariërs, MKB en onderwijs verbonden kan worden. Gelderland moet daarin het voortouw blijven nemen. Bestaande kennis, met name op gebied van natuurinclusieve landbouw en financiering koppelen en deze te delen met alle ondernemers. En uiteraard te betrekken bij de eventuele vervolgesprekken van de keukentafelgesprekken.

Ons 7 puntenplan

1. Stimuleren van de toekomstige agrarische sector met: kringlooplandbouw, bodem- en biodiversiteit en familiebedrijven!
2. Gelderland is en blijft koploper op innovaties in de agrarische sector. Wij zetten in op nog meer samenwerking tussen onderzoek, onderwijs en de agrarische sector
3. Onderzoek naar politieke/bestuurlijke belemmeringen voor eiwitteelt en consumptie in de agrarische sector, gericht op een gezond toekomstbestendig agrarisch bedrijf.
4. Om ons cultuurlandschap en de biodiversiteit te versterken, pleiten wij voor het opzetten van een Landschapsfonds
5. Om de bodemkwaliteit te verbeteren willen wij een bodemfonds opzetten.
6. Een plan van aanpak voor vrijkomende agrarische bebouwing opgesteld in samenwerking met de sector.
7. Onderzoek naar alternatieve teeltwijzen op akkerland gericht op behoud organische stof, om de bodemkwaliteit te verbeteren.

Bijlage

